

مروری بر انجمن های ادبی تبریز

(از آغاز تا امروز)

اولین انجمن ادبی در چه دوره و زمانی در تبریز تأسیس شده است؟ این سؤالی است که منابع و مآخذ موجود جواب قانع کننده ای بر آن ندارند.

کتابخانه ای که در پنجاه ساله ای اخیر نوشته شده است، هر چند مطالب نسبتاً سودمندی در باب تشکلهای ادبی تبریز از دوران قاجار تا عصر ما دارند، اما به تمامی سؤالات خوانندگان نظیر اینکه، در اوایل دوران قاجار و پیش از آن چه انجمنهای فرهنگی و ادبی وجود داشت؟ و چه عواملی سبب ایجاد وقفه هائی در فاصله ی بین تعطیلی یک انجمن و آغاز انجمنی دیگر بوده است؟ پاسخ نمی دهند.

از منابع موجود استنباط می شود که اولین انجمن ادبی در تبریز در سال ۱۲۷۹ ه. ش مطابق با ۱۳۱۸ ه. ق توسط مرحوم ادیب الممالک که از ادبا و شعرای معروف بود، تشکیل شده و پس از دو سال با انتقال ادیب الممالک از تبریز به کار خود پایان داده است. اما نمی توان باور داشت شهری که انبوه شاعرانش در هر عصر و دوره ای زیانزد عام و خاص بوده و حتی شاعران سرزمینهای دیگر را نیز به خود جذب می کرده است خالی از نشستهای ادبی بوده باشد. آیا قابل قبول است که در قرن هفتم هجری، زمانی که

بزرگترین دانشگاه جهان به فرمان رشیدالدین فضل ا... همدانی بنام "ربع رشیدی" در تبریز ساخته شد، آن چهارصد استادی که در یک کوی سکنی گزیده بودند، ۲ از نوشته ها و سروده های همدیگری خبر بوده باشند؟ بعید به نظر می رسد که در آن زمان و زمانهای پیش از آن شاعران و نویسندگان اوقاتی از وقتهایشان را به شنیدن و تشویق و نقد و هجو حضوری شاعران دیگر اختصاص نداده باشند. وقتی قطران تبریزی در قرن پنجم هجری از حضور ناصر خسرو در تبریز آنقدر خوشحال می شود که به پیش او رفته و معنی برخی از اشعار و لغات را از وی می پرسد. ۳ نمی توان باور داشت که در شهر خودش، نه پیش کسی می رفت و نه کسانی پیش او می رفتند.

حداقل تا این حد همگان می دانند که پیش از مشروطیت دربار پادشاهان و حکامشان در مناطق، محل تجمع عده ی زیادی از شاعران بوده است و شعر بطور عام بعد از مشروطیت بود که ارتباط خود را با دربار قطع کرد و با مردم کوچه و بازار و خواسته ها و آرزوهای آنها ارتباط برقرار نمود.

باری، در آغاز مشروطیت (۱۲۹۷ ه. ش) جمعیتی بنام جمعیت نشر معارف، به سرپرستی، میرزا علی اصغر خان سرتیب زاده، در تبریز تشکیل شد که شاعران و

نویسندگان این جمعیت علاوه بر قرائت آثارشان بر یکدیگر قرائتخانه ای هم در مقابل ارک (کوچه قرائتخانه) تأسیس کردند. تشکیل اولین هیئت آکتورال در تبریز هم به آنها نسبت داده شده است. دوام این جمعیت را حداکثر دو سال نوشته اند و چنانکه قبلاً اشاره شد، معلوم نیست که چرا دوام نیاورد؟

در سال ۱۳۰۱ مرحوم تربیت که از اعضاء اصلی انجمن ادبی ادیب الممالک بود، در اداره فرهنگ وقت، سرپرستی انجمن ادبی را عهده دار شد، در این انجمن، اسماعیل امیرخیزی، محمدعلی صفوت، میرزا باقر حکمت، میرزا رضا عدل و ... عضویت داشتند. این انجمن پس از کناره گیری مرحوم تربیت منحل گردید.

به همان اندازه ای که علت کناره گیری تربیت، دارای اهمیت است و باید کنکاش شود، این نکته نیز حائز اهمیت است که در سال ۱۳۰۴ امیرخیزی انجمن ادبی متوسطه را پایه گذاری کرد. در این انجمن بزرگانی چون سیدهادی سینا، یحیی آرین پور، محمود غنی زاده، حسین امید، متتخب خلخالی، میرزا رضا عدل، فرهی و مهدی نسودی عضویت داشتند.

در فاصله ی بین سالهای ۱۳۰۱ تا ۱۳۱۲ انجمنها و جمعیتهای دیگری نظیر "جمعیت اصلاح و ترقی معارف آذربایجان" انجمن کتابخانه تربیت و "شورای معارف

